

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เพลงพื้นบ้านเป็นผลงานการสร้างสรรค์ของชาวบ้าน รับรู้โดยชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีความมุ่งหมายเพื่อบันเทิงและความเพลิดเพลินในบางเทศกาลหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเนื้อหาที่ถ่ายทอดออกมา ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และพฤติกรรมของคนในสังคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีวัฒนธรรมทางดนตรี และการแสดงที่หลากหลาย เช่น เพลงโคราช เจริญ กัณฐมณี หมอลำโป่งกลาง กลองยาว ฯลฯ โดยเฉพาะการแสดงกลองยาวนับว่านิยมนำมาบรรเลงแห่มากที่สุดในงานบุญของอีสาน

กลอง เป็นเครื่องตีบอกสัญญาณ บอกจังหวะและประกอบดนตรีอื่น มีบทบาทต่อวิถีชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรม ตลอดถึงการละเล่นทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องตีบอกสัญญาณในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ใช้ตีรวมไพร่พลก่อนออกรบ ตีส่งสัญญาณในชาวบ้านมาประชุม ตีป่าประกาศให้ชาวบ้านรับรู้ข่าวสาร (สุรัตน์ วารรัตน์ . 2529 : 113) นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องดนตรี ที่ถือว่ามีความสัมพันธ์กับชีวิตชาวอีสานมาช้านาน นอกจากจะใช้งานพิธีกรรมและใช้บรรเลงให้เกิดความสนุกสนานในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ได้อีกด้วย เช่น กลองที่ใช้ตีบอกเวลาฆ่าตัวของวันเรียกว่า “ กลองฆ่าสุริย์ศรี ” กลองตีบอกสัญญาณเมื่อเกิดไฟไหม้เรียกว่า “ กลองอัคคีพิณาศ ” กลองตีบอกสัญญาณเมื่อเข้าศึกโจมตี เรียกว่า “ กลองพิฆาตไพร่ ” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2499 : 497)

สังคมชนบทของชาวอีสานสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านจะพร้อมใจกันทำกลองขึ้นเพื่อนำไปถวายวัด ในลักษณะเป็นการทอดผ้าป่ากลอง กลองที่นำไปถวายวัดและใช้กันในอีสานส่วนใหญ่มีอยู่หลายชนิดด้วยกัน เช่น กลองยาว ซึ่งบางที่อาจเรียก กลองหาง กลองดุ่ม หรือที่เรียกอีกอย่างว่า กลองสองหน้าขนาดกลาง กลองตั้ง หรือที่เรียกอีกอย่างว่า กลองรำมะนา กลองกัณฐมณี หรือที่เรียกอีกอย่างว่า โทน และกลองเส็ง บางที่อาจเรียกว่า กลองกิ่ง หรือกลองแฉ่ก็เรียก(เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2530 : 15-16) ดังจะเห็นได้ตามวัดต่าง ๆ ในทุกหมู่บ้านในภาคอีสาน จะมีหอกลองแทบทุกหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการตีเพื่อบอกว่ถึงเวลาจวนสว่าง กลองจายใช้ตีตอนเช้า กลองเพลใช้ตีตอนใกล้เที่ยงวัน กลองโหมใช้ตีตอนเรียกประชุมชาวบ้าน ซึ่งส่วนมากจะเป็นตอนหัวค่ำ(ปรีชา พิณทอง. 2532 : 34-36) ด้านกลองยาวนั้นมีทุกหมู่บ้าน เนื่องจากได้ใช้เป็นประจำเกือบทุกเทศกาล

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีกลองอยู่หลายชนิด แต่ละชนิดมีรูปแบบการตีและความสำคัญแตกต่างกันออกไป เช่น กลองเพล เป็นกลองสองหน้ามีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดา

กลองทั้งหมด มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 80-100 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2-2.5 เมตร กลองเพลใช้ตีในหลายโอกาส เช่น ตีเพื่อบอกเวลานั้นอาหารเพล เวลา 11.00 น. ถ้าตีเวลา 04.00 น. เพื่อให้ชาวบ้านรู้วันสำคัญทางศาสนาคือวันธรรมสวนะ เรียกว่ากลองตี ตีเวลา 16.00 น. ช้างขึ้นช้างแรม 7-8 ค่ำ, 14-15 ค่ำ เพื่อให้ชาวบ้านรู้ว่าเป็นวันพระ เรียกว่าตีกลอง ถ้าตีเพื่อให้ชาวบ้านมาประชุมที่วัดเรียกว่าตีกลองโพน กลองคู้ม เป็นกลองสองหน้าอย่างกลองเพล แต่สั้นและเล็กกว่า ใช้คนหามตี เวลาถึงงานรื่นเริง ใช้ตีในงานบุญบั้งไฟ แหนางแมวนางคัง ฯลฯ กลองตั้ง เป็นกลองหน้าเดียวใช้บรรเลงร่วมกับกลองยาว ใช้เกี่ยวกับความบันเทิงใน พิธีกรรม เช่น ขบวนแห่นาค ถูหิน ผ้าป่า เป็นต้น กลองเส็ง หรือกลองกึ่ง มีรูปทรงกรวยยาว เป็นกลองสองหน้า ใช้ตีแข่งขันและตีเป็นจังหวะเข้าขบวนแห่บั้งไฟ กลองหางหรือกลองเปิง ใช้ตีแห่ขบวนต่าง ๆ ในเทศกาลงานบุญซึ่งนิยมตี 1-2 ใบ กลองยาวใช้ตีนำขบวนแห่ในเทศกาลงานประเพณี 12 เดือน ได้แก่เดือนอ้ายใช้บรรเลงในงานปีใหม่เดือนยี่บรรเลงในขบวนแห่ผ้าป่าตามหมู่บ้านต่าง ๆ เดือนสามเดือนสี่ใช้แห่ในงานบุญสะเทวดเดือนห้าใช้แห่ผ้าป่าสามัคคีในเทศกาลสงกรานต์เนื่องจากลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัด กลับมาเยี่ยมบ้าน เพื่อรดน้ำคำหัวญาติผู้ใหญ่และถือเป็นประเพณีที่ลูกหลานจะต้องให้ความเคารพภักดี และบรรพบุรุษขณะเดียวกันก็ร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อทำบุญ โดยนำผ้าป่าทอดถวายที่วัดในหมู่บ้านของตนเป็นการทำบุญจำวัด โรงเรียนและสาธารณสถานอื่น ๆ เดือนหกเดือนเจ็ดใช้กลองยาวแห่ในงานบวชและงานบุญบั้งไฟซึ่งถือเป็นประเพณีที่จะต้องทำเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่เกษตรกร (บุญเลิศ สดสุขชาติ, 2534 : 95-105)

ปัจจุบันนี้คณะกลองยาวจะเป็นที่นิยมกันมากในการบรรเลงตามเทศกาลต่าง ๆ เพราะจะมีจังหวะที่สนุกสนานออกไปกว่าเดิมดังเช่น กลองยาวของอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

ในภาคอีสานเป็นภาคที่นิยมบรรเลงกลองยาวมากที่สุดแห่งหนึ่ง และเป็นที่ยึดความสำคัญ ของประชาชนในการบรรเลงตามเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ควรที่จะศึกษาไว้

กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีประเภทตี (Percussion Instruments) ที่เก่าแก่มาก โดยมีหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดี ในช่วงศตวรรษที่ 3-6 กลองที่ใช้ตีประกอบพิธีกรรม อันเป็น ศิลปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มนำมาใช้ในประเวียคนามเหนือ เป็นศิลปะร่วมสมัยของอารยธรรมคอนซอน เป็นกลองมโหระทึกทองสัมฤทธิ์ ขุดพบหลายขนาด คนโบราณได้ผลิตกลองชนิดนี้ สืบทอดกันมา อารยธรรมคอนซอนได้รับการเผยแพร่เข้ามาในระเทศ จีนทางมณฑลยูนนานตอนใต้แล้วขึ้นไปทางเหนือ อีกส่วนหนึ่งเข้าไปในประเทศพม่า โดยพวกเขากระ เหยี่ยวชาวเขาเผ่าหนึ่ง มีหลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้นคว้านในปี พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924)

กลองมีหลายประเภทซึ่งคนโบราณตั้งชื่อไว้มากมาย และตั้งชื่อสมมุติตามท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้ง่ายต่อการจำ เช่น ศาสนเถรี เป็นกลองที่ใช้ตีในศาสนาสัญญาณ กัมมเถรี เป็นกลองที่ใช้ตีใน พิธีกรรม นันทเถรี เป็นกลองที่ใช้ตีทำให้นคนเปลือกเปลือ (หนามลอม, 2536 : 50) กลองยาวเป็น

2. พัฒนาการ หมายถึง การกำเนิด การเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุงวงหรือคณะกลองยาวคณะเทพนิมิต บ้านตลาดโพธิ์ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ในด้านองค์ประกอบต่างๆ จนสามารถดำรงมาได้จนถึงปัจจุบัน

3. องค์ประกอบ หมายถึง ส่วนที่นำมาประกอบกันในการแสดงกลองยาว ได้แก่

3.1 เครื่องดนตรี หมายถึง กลองยาว รำมะนา ฉาบ และเครื่องดนตรีประกอบอื่น ๆ ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงกลองยาว

3.2 ลักษณะการแสดงกลองยาว หมายถึง จังหวะการตีกลองยาว ทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง สภาพการเปลี่ยนแปลงในการของขอคณะกลองยาว และการฟ้อนรำ

3.2.1 จังหวะการตีกลองยาว หมายถึง การใช้มือกระทบกลองยาว ดังต่อไปนี้

3.2.2 การบรรเลงกลองยาว หมายถึง การตีกลองยาว และเล่นเครื่องดนตรีทุกชนิดในคณะกลองยาว ผสมกันเป็นวงกลองยาว

3.2.3 การฟ้อนรำ หมายถึง ผู้หญิงที่แสดงท่าทางประกอบจังหวะกลองยาวอยู่หน้าขบวนกลองยาว

3.2.4 การแสดงกลองยาว หมายถึง การฟ้อนรำและการแสดงกลองยาวพร้อม ๆ กัน เป็นคณะ

3.3 ผู้แสดงกลองยาว หมายถึง ผู้ตีกลองยาว ผู้ฟ้อนรำ และผู้ฝึกซ้อมตีกลองยาว

3.4 การแต่งกาย หมายถึง การแต่งกายของผู้ตีกลองยาว และผู้ฟ้อนรำ

3.5 โอกาสในการแสดง หมายถึง การไปแสดงของคณะกลองยาวในงานต่าง ๆ รวมถึงการประกวดแข่งขัน

4. ปัจจัยในการดำรงอยู่ หมายถึง ส่วนประกอบที่ทำให้คณะกลองยาวคณะเทพนิมิตสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมจนถึงปัจจุบันประกอบด้วส่วนประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

4.1 ด้านวัฒนธรรม หมายถึง งานประเพณี งานบุญ งานประกวดแข่งขันกลองยาว ความเชื่อความศรัทธาต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่ทำให้คณะกลองยาวคณะเทพนิมิต ดำรงอยู่ได้

4.2 ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ผลตอบแทนที่ได้รับ โดยการแลกเปลี่ยนหรือโดยการว่าจ้าง เป็นผลทำให้มีรายรับรายจ่าย ที่ทำให้คณะกลองยาวคณะเทพนิมิต ดำรงอยู่ได้

4.3 ด้านสังคม หมายถึง กลองยาวเป็นส่วนหนึ่งของการที่ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคม เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม และเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพและการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้